

ДУХОВНИ ПРОСТОР И НОВА НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА

Дочекати зору повољнога дана

Срби су једини народ на који се свом тежином свалила немилосрдна архитектоника новог света и први су на својој кожи осетили релативизовање права и правних институција у међународним односима, неправну и ванинституционалну употребу силе, моћ новца у процесу доношења важних међународних одлука, двоструке стандарде и лакоћу с којом се уз помоћ медија обезбеђује пристанак јавног мњења за сваку нелегитимну акцију, речју, нова правила игре. Из те несреће могу произаћи и неке битне користи – ако будемо умели да извучемо поуке

Пише: Драгољуб Којчић

Однос бића и времена представљао је велику и можда најзначајнију тему

фундаменталног мишљења у прошлом столећу. Чини се, међутим, да један њен аспект тек сада долази на дневни ред, и то не због тога што раније није био уочен, него зато што га уопште није било у хоризонту постојећег. Јер, појмовни пар биће–време не плива у статичном и предвидљивом односу, што као околност представља услов слободе и бесконачних метаморфоза света. У заблуди је свако ко мисли да на Земљи има краја или да ће му он наметнути крај.

Реч је о чињеници да су згушњавањем циклуса промена и, самим тим, убрзавањем цивилизацијског календара, неминовно скончале суштинске одреднице, полови и реперне тачке епохе која је иза нас. Више ништа није исто у култури, у науци, у глобалним политичким односима, у спорту или у обрасцима животне свакодневице. Није реч о историјском старењу. Ништа није више могуће на исти начин, или уопште није могуће, због измењене структуре времена, скраћивања његових секвенци и синкопа. Све што данас настаје мора да се прилагоди новом онтолошком пулсу. Никада раније време није толико пресудно одређивало суштину бића.

Идеје грандиозних размера, било да су социјалне, социјално-религијске, идеолошке, усређитељске или апокалиптичке, профетске или позитивистичке, више нису могуће јер немају на располагању „све време овога света”. Стварност изискује ефективне и брзо проверљиве одговоре. Скромно постављени циљеви нису слабост а лимити у пројектима нису мањкавост него смишљена методолошка норма. То би требало да буде прва премиса нове српске националне стратегије.

Да не буде забуне, и сама реч стратегија у новоме контексту добија промењено значење. Њена употреба до сада се везивала за остваривање политичких циљева омеђених класичном геополитичком доктрином и у условима постојаних међународних односа. Доминантне вредности епохе биле су територија и суверенитет. На њих су подједнако право полагале велике и мале земље, а разлика је била само у томе колико су успешне у реализацији.

Окончање Другог светског рата већ доноси наговештаје другачијег начина мишљења и другачијих односа. Пре свега, сама геополитика проскрибована је са образложењем да је била у самоме средишту империјалне мотивације Сила осовине. Са друге стране, њен смисао се укида успостављањем међународног правног поретка, оличеног у Организацији уједињених нација и њеним институцијама, а у томе поретку сви би, без обзира на војну или економску моћ, требало да имају једнаки статус. Уместо логике простора, препоручена је логика права.

СКЕЛЕТОН НОВЕ СТВАРНОСТИ

Оно што је склоњено са јавне сцене, није самим тим и укинуто. Геополитичко разумевање планетарног простора присутно је увек у ракурсу великих сила, па су тако Сједињене Америчке Државе геополитичка истраживања и пројекције повериле Савету за међународне односе. Наравно, јавност није имала увид у ове активности. У сваком случају, проноснирано поштовање суверенитета, када су у питању земље које су се нашле на трансверзали националних интереса САД, заобилазило се на различите начине, а понекад је и брутално гажено војном интервенцијом. Савет за међународне односе окончао је важеће „континенталне геополитичке доктрине” која је америчке националне интересе ограничила атлантском и пацифичком обалом, а уместо ње дискретно је активирана и оперативно уграђена у темеље спољне политике Вашингтона „либерално-поморска геополитичка доктрина” која, према потреби, сваку тачку на Земљи може да прогласи одбрамбено значајном и тако легитимизује коришћење свих расположивих средстава.

Друга суперсила била је експлицитна, па је као природни консеквенс светске револуције прогласила „теорију ограниченог суверенитета” и такође интервенисала на различите начине у тачкама које су имале геополитички значај за Кремљ.

Свакако да и мале земље имају геополитичку осетљивост и то у два смера. На једној страни јесте дефанзивни приступ и обавеза уочавања аспирација великих сила, а на другој учвршћивање и афирмација сопствених националних и државних интереса у просторном параметру. Карактеристично је за мале земље да брижљиво воде рачуна о очувању или повећавању такозване стратегијске дубине, што је неретко узрок избијања регионалних конфликата или дуготрајног опстајања неподношљиве напетости и кризних жаришта.

Најзад, као што је речено, читава скала промена које су се одиграле у свету, од оних које стижу из онтолошке дубине односа биће–време па до изведених промена које тај однос одражавају, утиче и на наш национални појмовник. Срби су се у прошлој деценији нашли у самој пресеку сила и односа из којих ниче скелетон нове стварности. Укратко, раскомадан је наш државни, етнички и историјски простор. Због тога реч *стратегија* у нашем појмовнику не може да буде ништа друго до заустављање пропадања, осигуравање опстанка и постепено увећавање моћи у оној мери у којој је то могуће. И напослетку, иако најважније, морамо да препознамо која су то средства, које полуге моћи, која је то методологија што се уздиже изнад конвенционалне конструкције националног програма чије су најбитније тачке ослоњене на неизвесно расположење претпостављених партнера и њихову непостојећу постојаност, и колико је та методологија употребљива да ухвати ритам са живим процесима нашег времена.

БОЉА СТРАНА ДИЈАЛЕКТИКЕ

Ако је из јавних разматрања протерано хаусхоферовско схватање политичке вредности простора и ако више нико, осим езотеричних аутсајдера, не спомиње *hearthland*, то не значи да мале земље и мали народи могу да одахну. Напротив! Али то не значи ни да је шанса „малих” у томе да се супротставе претензијама „великих” истом логиком и истим средствима. Они који поседују геополитички капацитет не говоре о геополитици, а међу онима који су у апсолутном геополитичком дефициту, са својим оскудним инструментима моћи, увек се нађе неко ко без одговорности планира финалне сукобе и скреће пажњу са реално достижних циљева на странпутице и илузије. „Малима” преостаје да се за своје интересе изборе негеополитичким методама и упркос геополитици или, ако се тако може рећи, да се изборе

против геополитике

! Тај дуализам метода и њихов латентни или отворени сукоб заправо је основна црта глобалних политичких односа данас.

Наши носталгичари геополитике, којима је она већа фасцинација од националних интереса, у литерарном заносу би да, попут онога Прокруста, за меру стварности узму односе који су већ одавно прешли у историју. Срби, међутим, морају да прихвате да више

немају геополитичке аргументе какве су имали до почетка распада биполарне структуре света и док је надметање суперсила одржавало високу цену овог региона и било изузетно наплативо. Такође, другачије је могла и морала да буде валоризована позиција Срба у јединственој Југославији када су постали видљиви први знаци њеног неминовног краја. У оба случаја проћердана је моћ аргумената. Садашње слабости наше земље и српског народа уопште, посматрано у равни међународних односа, последица су политичке обезвређености простора на коме живимо.

Добра вест је да смо због тога ми сами најзаинтересованија страна јер немамо алтернативни животни простор. Дијалектика понекад донесе и нешто добро. Такође, Срби су једини народ на који се свом тежином свалила немилосрдна архитектоника новог света и први су на својој кожи осетили релативизовање права и правних институција у међународним односима, неправну и ванинституционалну употребу силе, моћ новца у процесу доношења важних међународних одлука, двоструке стандарде и лакоћу с којом се уз помоћ медија обезбеђује пристанак јавног мњења за сваку нелегитимну акцију, речју, нова правила игре. Из те несреће могу произаћи и неке битне користи – ако будемо умели да извучемо поуке. Народи у окружењу боље су прошли у непосредној трансакцији са међународним чиниоцима, али би било илузорно веровати да се кроз ултрасофистицирану политичку игру савремених сила могу трајно фиксирати модели државе из XIX века. Одбијање суочавања са стварношћу управо је Србе коштало животних националних интереса. Уколико се новостворене постјугословенске државе успављују у самодовољности стеченог суверенитета, врло брзо ће бити суочене са сазнањем да је национални интерес у нашој ери добрим делом изван уобичајених дефиниција.

ЕЛЕМЕНТИ СРПСКОГ ИДЕНТИТЕТА

Но, овим се отвара једно сасвим ново питање са посебно великом тежином за нашу будућност, а то је однос националног идентитета и политичког простора.

У пакету који се назива *национални идентитет* налазе се етнопсихолошке особине, предање, симболи и споменичка опредељења историјског трајања, званична култура и неписани обичаји. То су серијски елементи присутни у идентитету свакога народа и они су предмет проучавања научних дисциплина које, у мањој или у већој мери, кореспондирају са социологијом. Самом том чињеницом, предмет проучавања ограничен је на чврсте емпиријске *датости и* окамењен за потребе истраживачке мреже појмова. Промене иманентне предмету о којем говоримо често у неким аспектима измичу рационалном и каузалном објашњењу и једино што наука може са њима да учини јесте да их препусти повесним забелешкама. То су промене које превазилазе хоризонт омеђен једном епохом или *бићем у времену*.

Срби су један од народа у чији идентитет је уграђена духовност као непрестано саобраћавање света датости са сопственом вредносном вертикалом и превазилажење сваког овоземаљског постигнућа према још непостојећим просторима, увек замишљеним на принципу слободе.

Говорећи управо језиком социологије, Срби нису конформистички народ и због тога се не могу разумети ако се без остатка подвргну регулама науке о друштву. Наши историјски избори и егзистенцијални преломи нису никли на конформистичким рачуницама и категоријама *цена–добит*. Када смо под комунистичком окупацијом били „утерани“ у конформизам – најмање смо били Срби. Штавише, национална идеја опстала је захваљујући Цркви и оним појединцима који нису пристајали да се уклопе у наметнуте друштвене обрасце.

Све то заједно говори да је духовност онај значајни део нашег националног идентитета који извире из слободног и аутентичног људског односа према свету. Производ таквог односа јесте оно што живот чини вредним, што човека уздиже изнад материјалног поретка ствари и изнад нужности, изнад егоизма, оно чега данас најмање има у свету и што се ничим не може купити, а то је смисао.

Није могуће постићи смисао изван заједнице и искреног учествовања у њеним живим везама. Живот заједнице која је у себи постигла смисао баца другачију светлост и на остале сегменте националног идентитета. Традиција, митови, споменици, престају да буду спољашња околност у хербаријуму сећања или, аристотеловским језиком говорећи, престају да буду *акциденција* коју би могао у својој легитимацији да има и неки други народ. Смисао све уздиже до живе и врховне вредности. Под кишобраном смисла

другачије изгледају, другачије се штите и организују култура, национални етос и држава. Парафразирајући једну Малроову мисао, могло би се рећи да политика није духовност, али праве политике нема без духовности. То је оно што је недостајало службеној Србији у прошлој деценији, када су се постављали темељи нове фазе националног битисања. И то је оно што мора да буде прва претпоставка и мисао водиља политичких елита које креирају основе националне стратегије у новим околностима.

ДУХОВНОСТ КАО ПОТКА И КЉУЧ

Ево због чега је то тако.

Политички простор у коме обитава српски народ састоји се од три круга. У средишту је, наравно, матична држава Србија, са низом унутрашњих тешкоћа и несигурном међународном позицијом. Српски народ који живи у Црној Гори, Републици Српској, на простору некадашње Српске Крајине, као и у другим земљама у окружењу, суочен је са проблемима у остваривању својих политичких права. На трећем месту је изузетно бројно и, рекло би се, добро распоређено исељеништво, са значајним могућностима за вршење утицаја на важним адресама међународног одлучивања. У овој егзистенцијалном кругу нашег народа проблем је са одрођивањем и асимилацијом до којих долази због слабих веза са матицом и неповољне слике која је о њој стварана петнаест година.

Духовност, као најбитнија вредност у српском националном идентитету, представља потку за реструктурирање друштва које је у дугом временском раздобљу систематски разграђивано. Легитимност националних и државних институција заснива се на поштовању универзалних људских вредности, али исто тако на способности представљања и одбране идентитетне вертикале заједнице. То је оно што је потребно Србима ма где живели. Духовност, подигнута до апсолутне националне самосвести, враћа самопоштовање заједници и даје дубоки и живи смисао њеним институционалним и спонтаним везама. Такве споне онемогућавају фрагментацију српског политичког простора и самим тим повећавају политички значај Срба ма где живели. То је озбиљан

квалитет и компензација геополитичког дефицита. Добро организован „марш кроз институције”, уз уважавање свих правила игре модерног политичког друштва и цене која се за то мора платити, може да буде делотворнија заштита националних интереса од истањених армијских ефектива. Народ повезан духовним вредностима, свестан благодати смисла која људски живот издваја из надируће пустоши, народ способан да своју културу и своје осећање света квалитетно и са алтруизмом пренесе савременицима из другачијих цивилизацијских кругова, народ спреман да институционално реализује своје квалитете и своје предности, не треба да са страхом гледа на сутрашњицу.

Границе политичког простора у глобалноме друштву, у свету брзих комуникација и интерактивних култура, престају да се поклапају са државним границама и експандирају са културним, технолошким или духовним простором. Духовни простор је претходница српског политичког простора. Можда је највећи геополитички успех носити се са великим силама наше епохе негеополитичким средствима, као што је Ганди ненасилном методом победио надмоћну и бруталну силу. А са изменама у ритму времена, мења се и биће, мењају се односи и доминанте, све ври као у Шилеровом пехару. Можда опет стигне зора повољнога дана. Ваља је дочекати. <

(Аутор је филозоф. Председник Политичког савета ДСС-а и посланик у Народној скупштини Србије. Текст је први пут објављен у оквиру темата „Српски духовни простор”, у часопису *Зенит*, Београд, бр. 1, јун 2006)